

ДЕРЖАВНА КУЛЬТУРНА ПОЛІТИКА: СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ТА ПІДХОДИ

У самому широкому розумінні культурою можна назвати весь комплекс найбільш яскравих духовних, матеріальних, інтелектуальних і емоційних рис, що характеризують суспільство або соціальну групу.

У політичному змісті культура може відігравати значну роль у самих різних галузях життя: у захисті волі думки; у розвитку самосвідомості людей і сприяттві культурному різноманіттю; у підтримці творчої діяльності й участі в ній населення. У цій якості культура впливає на якість життя людей і співтовариств, а також на розвиток активного суспільства. Культура є запорукою стабільного розвитку й потенційно приводить до збільшення економічних благ.

У даній статті розглядається культурна політика як специфічний регулюючий вплив у широкій сфері життєдіяльності суспільства, що охоплює культуру не лише як базову галузь, але й право, освіту, науку тощо.

Об'єктом нашого аналізу є еволюція наукових поглядів на культурну політику та культуру в цілому, що впливають на підходи до формування відповідних інститутів, які нині набувають рівня міжнародної компетенції.

Поняття «культурна політика» з'явилося не у XXI столітті. Але на зламі тисячоліть, коли багато загроз і передбачень стають реальністю, а не ймовірною тенденцією, виникає нагальна потреба детальніше осягнути зміст цього словосполучення.

Вже помітно, що новий час визначений багатьма характеристиками, які не можуть бути сприйняті інакше, ніж у контекстах зламу культур і цивілізацій, виникнення викликів і очікування відповідей на них. Втім тільки ці поняття не дають уявлення про картину або образ, що вимальовуються вже нині, а тим більше, про ті, що чекають за обрієм.

За цих умов наявні рефлексії та дискурси не спрацьовують, навіть коли стають базою для порівняння чи спираються на попередні соціологічні дослідження. Контекст вже інший, і «текст» пливе.

Культурологи, політологи, соціологи прагнуть до фундаменталізації засад культурно-політичної практики. Адже нині єдиною базовою цінністю у вирішенні багатьох, навіть внутрішніх культурно-політичних питань залишається та чи інша норма міжнародного права. Не будемо наводити приклади. Вони надто гострі, і їх багато.

Разом із тим останнім часом все більше авторитетних вчених виявляють науковий інтерес до теоретичного обґрунтування сучасних засад культурно-політичної діяльності: відбуваються наукові конференції «Діалог культур і духовний розвиток людини» (1995), «Українська культура і мистецтво у сучасному державотворчому процесі: стан, проблеми, перспективи» (1999) та ін.;

друкуються перші монографії та збірники наукових праць з проблеми культурної політики та суміжних з нею (І. Безгін, Є. Головаха, О. Грищенко, І. Надольний, А. Ручка, М. Стріха).

Отже, не випадково важливе місце у фундаменталізації культурно-політичного процесу посідають колективні рішення міжурядових, неурядових та міжнародних структур, в першу чергу при ООН і ЮНЕСКО, але тепер і при Раді Європи, Європейському Союзу та ін.

Торкаючись проблеми культурної політики як теоретичної проблеми, ми маємо обговорювати особливості свідомої діяльності по розвитку і задоволенню культурних інтересів і потреб людини та суспільства. А для цього необхідно визначитися стосовно цього, в термінах якого підходу вживаємо ключове поняття «культура». Не переобтяжуючи статтю окремим оглядом таких дефініцій, зазначимо, що нами як базові використовуються ті, які включені у Декларацію Всесвітньої конференції з культурної політики (Мехіко, 1992) і підтверджені Міжурядовою конференцією з використання культурної політики з метою розвитку (Стокгольм, 1998).

Отже, у найширшому розумінні культура — це комплекс найяскравіших рис, характерних для суспільства або певної групи. Культура включає не тільки мистецтво і літературу, але й образ життя, основні права людини, системи цінностей, традиції [6].

Для кращого розуміння основних аспектів цього визначення введемо уточнення.

Культура це:

- процес інтелектуального, духовного, естетичного розвитку (те, що відносять до так званого «галузевого підходу»);
- «весь спосіб життя» (те, що відносять до «антропологічного підходу»);
- сукупність творів та процесів (практик) інтелектуальної та мистецької діяльності («документальний підхід»).

Принагідно зазначимо, що певною мірою ця градація відбиває уявлення про діючі сили культури:

- у галузевому підході — це соціальні інститути: музеї, архіви, бібліотеки, театри тощо (нині їх модно об'єднувати за тією чи іншою ознакою);
- у антропологічному підході йдеться про суб'єктів культури як діячів (тих, хто створює культуру, тих, хто її транслює і хто споживає, — термін «індустрії дозвілля»);
- у документальному підході, де у центрі розгляду знаходяться документально зафіксовані на матеріальних носіях твори культури і мистецтва.

З погляду на культуру як окрему сферу суспільної діяльності із власною інфраструктурою, окремою суспільно-професійною групою, діячі якої створюють продукти культури, з відповідним культурним середовищем, впливає, що за межами цієї корпорації знаходяться ті, хто сприймає культуру, користується культурою, споживає культуру [2].

Цікаво, що з кола «галузевих» культурологів вийшла теорія функціонування «культурної індустрії». Звідси ж бере свій початок і аналіз моделей культурних комунікацій.

Наприкінці ХХ століття внаслідок глибоких соціальних зрушень відбувається переосмислення ролі культури у житті сучасних суспільств; це приводить до поширення оновленої концепції людського розвитку. Відомо, що в європейській традиції розвиток був пов'язаний із просвітництвом, — майже як синонім прогресу.

Прогрес у раціональному контексті обумовлювався досягненнями у господарстві, технологіях, матеріальному добробуті людей. Роль культури і мистецтва вважалася другорядною, навіть у духовному плані вони підпорядковувалися релігії.

Треба зауважити, що тоталітарні режими виходили з ідеї «формовки» людини і тому наближували до свого кола тих інтелектуалів або митців, які бажали і були здатні іноді повністю змінювати уподобання мас.

Наприкінці ХХ століття, зокрема внаслідок Чорнобильської катастрофи, виникає криза науково-технічного прогресу: який апокаліптично продемонстрував свої негативні наслідки, а також — і подальші можливості загроз для людства. Технократія була піддана критиці як антилюдська теорія і практика управління, спрямованого на самоцінності «прискорення прогресу».

Гуманітарні знання і гуманістичні цінності виходять із затінку на світ як одна з ознак 1990-х років. Престижними вважаються професії юриста, історика, зростає інтерес до іноземних мов. Розширюється набір мистецьких професій. Розквітає шоу-бізнес як масове мистецтво і дозвілля.

На місце ідеалів «прогресу» виходить концепція людського (гуманітарного, людиноцентричного) розвитку.

Визначення «людського розвитку» дав Х. Перес де Куеляр: «Прогрес, розширення можливостей, починаючи з індивідуальних (здоров'я, освіта, творча активність, підприємливість, самоповага) — і до політичних, економічних та соціальних свобод» [5].

Помітно, що жодна складова людського розвитку не виникає поза культурою.

Детальнішому уявленню про дії «культурної політики» у межах галузевого підходу сприяє перелік тих соціальних (або культурних) інститутів, які мають перетворювати в життя рішення, сформульовані у документах культурної політики: туризм; музеї; бібліотеки; архіви; виконавське мистецтво; театр; література; індустрія дозвілля; засоби масової інформації, освіта і професійна підготовка [3].

Картина нинішньої культурно-цивілізаційної ситуації, коли вона стає об'єктом теоретичного аналізу, має враховувати зростаюче значення тенденцій глобалізації.

Разом з тим культурна політика не може бути безпредметною, оскільки вона спирається на певну систему цінностей. Тут доцільно зауважити, що у демократичних країнах культурна політика спрямовується на підтримку демократичних цінностей, щодо множинності культур та їх взаємодії. За умов тоталітаризму культурна політика забезпечує насадження певної (однієї!) ідеології.

Теоретичний аналіз культурної політики як проблеми передбачає також виявлення її змісту і структури. Разом із тим необхідним є і знання еволюції,

що відбувалася в культурі з 60-х років ХХ століття, адже протестний рух молоді в Західній Європі і в США мав значною мірою культурні лозунг і вимоги більшої свободи, самостійності, вільнішої любові, моралі.

Згодом ці настрої розповсюдилися у субкультурі і русі андеграунда Східної Європи, Росії, України, де вони мали і власні риси та особливості.

Специфічна складність розвитку культури і культурної політики на пост-союзному просторі полягає у тому, що осягнення нових підходів тут відбувається одночасно із становленням нових інститутів (державних і громадянського суспільства), зміною форм власності, фантастичного поширення телекомунікацій.

Проблеми гуманітарності (людиноцентричності) політики — і техногенного середовища; збереження культурної спадщини і національної традиції — підтримка інноваційних проектів; співіснування культури більшості населення — і культур національних меншин, які разом складають політичну націю громадян України, — це лише короткий перелік питань, що мають бути в полі зору практики. Так звана «наздоганяюча модернізація» за участю професіоналів — це фактично унікальний шанс синхронізувати напрями культурної політики таким чином, щоб у міжнародному досвіді знайти такий позитив, який би відповідав власним пріоритетам.

Ми аргументували тезу про складність культурної політики, головним чином спираючись також на особливості перехідного періоду або епохи трансформацій. Але існує складність і по суті, навіть коли дистанціюватися від часу і простору її втілення.

Сфера і проблема культурної політики — це міждисциплінарний комплекс, що охоплює широке коло концепцій.

Наочно це демонструють сформульовані дилеми (основні; втілення культурної політики у життя; реалізації з метою розвитку суспільства).

1. Основні дилеми.
 - 1.1. Культура як сфера мистецтва — чи культура як спосіб життя.
 - 1.2. Культурна демократія — чи демократизація культури.
 - 1.3. Самодостатність культури — чи культура як інструмент розвитку суспільства.
 - 1.4. Мистецтво: завжди загальне благо — чи це залежить від його застосування.
2. Дилеми втілення культурної політики в життя
 - 2.1. Консультації з суспільною думкою — чи активна участь населення.
 - 2.2. Безпосередній державний контроль — чи дистанціювання від політичних процесів.
 - 2.3. Державна підтримка — чи використання ринкових важелів.
 - 2.4. Престижні проекти — чи проекти місцевого значення.
 - 2.5. Розвиток національних особливостей — чи інтеграція в світову культуру.
3. Дилеми реалізації культурної політики з метою розвитку суспільства
 - 3.1. Розвиток окремих спільнот — чи рух до однорідного суспільства.
 - 3.2. Культурна різноманітність — чи уніфікація культури.

3.3. Культурна спадщина — чи сучасна культура.

3.4. Зовнішній вигляд — чи внутрішня реальність.

3.5. Творчий працівник — чи управлінець: хто важливіший для втілення культурної політики.

Повертаючись від цього деталізованого переліку (моделі) дилем, що постають для вирішення у процесі творення та реалізації культурної політики, ми бачимо, що контекст «розвитку людини» не сприймає логіки «з одного боку» та «з іншого боку». Що є обов'язковим? Що має бути напевне?

Очевидно, що конкретні висновки та дії залежать від:

- погляду на культуру;
- мети культурної політики;
- типу держави (демократична, недемократична).

Отже, для з'ясування стану досліджуваної проблеми необхідно здійснити порівняльний аналіз визнаних висновків та теоретичних положень і узагальнень стосовно культурної політики і текстів культурних заяв, угод; декларацій, на яких нині ґрунтується реальна політика в галузі культури (ідейно і організаційно).

Аналіз міжнародних документів останнього часу свідчить про суттєву еволюцію у процесах осмислення культурною політикою, соціальними інститутами та відповідними професійними корпораціями тих гуманістичних цілей, до яких прагне міжнародне співтовариство внаслідок чітко визначеної та спланованої культурної політики.

Так у звіті «Наша творча різноманітність» Всесвітньої комісії з культури і розвитку при ЮНЕСКО 1996 року міститься визначення «людського розвитку», цілком відмінне від того, що традиційно було пов'язане з економікою та технологією і темпами зростання на душу населення. Отже нині «розвиток — це процес, який збільшує реальну свободу людей у досягненні будь-чого, що вони вважають за цінність» [5].

У зв'язку з метою нашого дослідження важливим є аналіз принципів реалізації культурної політики в інтересах розвитку. Серед них названі:

1. Сталий, надійний розвиток, взаємопов'язаний із розквітом культури.

2. Однією з основних цілей розвитку людства є соціальна і культурна реалізація особистості.

3. Доступ до культурного життя і участь у ньому є основним правом людини у будь-якому суспільстві.

4. Держави мають створювати умови для здійснення цього права відповідно до ст. 27 Загальної декларації прав людини.

5. Основними завданнями культурної політики є визначення цілей, формування структур і ресурсів для створення сприятливого середовища самореалізації особистості [5].

Сформульовані також міжнародно визнані пріоритети сучасної культурної політики:

1. Культурна політика як важливий компонент загальної політики сталого розвитку має враховувати культуру.

2. Обов'язковим напрямом культурної політики є забезпечення ефективної участі в інформаційному суспільстві та досконалого володіння інформаційними і телекомунікаційними технологіями.

3. Держава має співпрацювати з громадянським суспільством у розробці і реалізації культурної політики, інтегруючи її у стратегію розвитку.

4. Країни мають співпрацювати у напрямках побудови інформаційного суспільства, розвитку міжкультурних комунікацій, взаєморозуміння між народами [5].

5. До недавнього часу факт визнання у міжнародному документі того, що в центрі політики мають бути інтереси людини та її права, вважався достатнім і вагомим щодо реалізації концепцій «людського виміру», «людського розвитку».

Нині на рівні ООН визнано, що міжнародна система, діюча як міждержавна організація, виявилася недостатньо ефективною і навіть не адекватною в аспекті управління змінами згідно з власними рекомендаціями.

Тому, йдучи назустріч «Всесвітньому Форумові з культури і розвитку» на вищому рівні, ООН в своєму проекті рекомендувала так конкретизувати гуманістичні принципи і положення:

- розвиток здійснюється в ім'я людей; людей не можна використовувати заради розвитку;
- стратегічний розвиток спрямовується на постійне збагачення культурної спадщини, а не на руйнацію її;
- рівність можливостей має бути гарантованою для сучасних і наступних поколінь;
- можливе виникнення нової культурної етики, де підтверджується універсальність права на життя для кожної дитини, встановлюється спільна для сильних і слабих мораль.

Вважаючи такий напрямок розвитку людства передумовою його виживання, міжнародне співтовариство прагне домовлятися про спільні дії в усіх конфліктних складних, суперечливих ситуаціях, а також навіть у моральних колізіях. Наприклад, стосовно недопущення сцен насильства і порнографії у засобах масової інформації і у мережах відповідно до Міжнародного кодексу поведінки та мінімальних нормативів.

Аналіз досліджень, публікацій, міжнародних документів, виконаний за участю авторитетних вчених, політиків, культурних діячів, підтверджує, що культурна політика стає все дієвішим інструментом, який сприяє досягненню мети, стосовно того, щоб доля людства була захищена виваженим вибором, свідомою гуманізацією життя, загальним порозумінням, а не наслідком збігу обставин і насильства.

З огляду на тему статті та її теоретичний контекст доцільно детальніше сформулювати відповідь на запитання: якими нині є основні риси і загальний фон культурної політики, зокрема для Європи [5].

Розквіт і занепад імперій, республік, національних рухів, релігійних війн та ідеологічних конфліктів, що призводили до значних змін, здійснюваних на-

сильницьким чи мирним шляхом, надавали Європі протягом століть велику інтелектуальну енергію, збільшували творчі можливості її населення.

Культура, як би ми її не розуміли — широко (сукупність всього, що визначає нашу самосвідомість) чи вузько, утилітарно (збереження творів мистецтва і людської думки), в умовах радикальних змін, як свідчать спостереження, особливо яскраво розцвітає, ніби компенсуючи естетичною насолодою моральні втрати.

Сучасні дослідники вважають, що держава повинна сприяти вивченню культури не з метою використання її потенціалу для розв'язання поточних політичних завдань, адже культура є основою гуманітарної освіти, прославляє свою епоху, вносить різноманітність у повсякденне життя населення.

Культура зберігає традиції, звичаї і мистецтво народу. Культура не здатна блискавично швидко виконувати всі побажання держави. Але без культури держава не може підняти якість життя.

Велике значення культури полягає в тому, що вона, як і природа, створює баланс між суперечностями, врівноважує їх. Як суспільство потребує рівноваги між збереженням минулого і розвитком нового, так і культура, плекаючи традицію, прискорює інновацію.

У галузі культури завжди існує напруження між минулим і сучасним. Парадокс має своє пояснення. З одного боку, культура як скарбниця самосвідомості надає законну силу політиці і способу життя. З іншого боку, серед поточних професійних і бюджетних пріоритетів культура розташована досить низько на державній шкалі.

Майже всі держави за всіх часів і на всіх рівнях використовують культуру як засіб впливу на населення у внутрішній політиці і створенні позитивного іміджу влади у зовнішній політиці. Реальне ставлення влади до культури виявляється тоді, коли її оголошують приватною справою кожного.

Не випадково у деяких країнах західного світу, зокрема і у США, з терміном «культура» нині зустрічаємося в теоретичних текстах і дискусіях. Для різноманітної практики існують окремі визначення: arts (мистецтво) — стосовно високого рівня; humanities (гуманітарні науки), зокрема критика, освіта, культурницька преса; entertainments (індустрія дозвілля, розваг) — стосовно масової культури. Як зазначає О. Гриценко, держава, що прагне суспільної злагоди, остерігається надто енергійно «перевиховувати маси в напрямку високої культури. Внаслідок цього утворюється феномен Public Culture, що перекладається і як народна, громадська, суспільна, навіть — державна культура. Іноді йдеться про так звану «корпоративну культуру», що є іншою назвою для реклами. Ці тенденції охоплюють і найцивілізованіші європейські держави.

Своєрідне пояснення дегенерації високої культури до масової полягає у залежності від телебачення і одночасно у сприянні більшості глядачів отримувати доступний їм рівень розваг та відповідну форму споживання, — нову, гостру, з підказкою загальної реакції.

Отже, правозахисники і політики, представники творчих професій, а також і споживачі їх послуг прагнуть змін. Незалежні експерти доходять висновку:

культурна політика, як і політика загалом, є мистецтвом можливого. Для неї єдино прийнятною залишається підтримка рівноваги між прагненням до нового, повного суперечностей, і створенням умов для живого використання й поважного ставлення до культурних скарбів і культурної пам'яті.

Культурна політика обов'язково повинна враховувати всі елементи, що визначають культурне життя: процес творення й творчості, завдання збереження культурної спадщини, поширення культури. Для того щоб культурна політика була успішною, між цими елементами повинна існувати рівновага. Але варто пам'ятати, що доступ до культури і її поширення неможливі без підтримки динамічного творчого початку, що розвивається під захистом закону.

Література

1. Манди С. Культурная политика: Краткое руководство // Культурная политика в Европе: Сб. материалов. — М., 2002. — С. 37–99.
2. Грищенко О. Культура і влада: теорія і практика культурної політики в сучасному світі. — К., 2000. — 280 с.
3. Corijn E., Mommaas H. Urban Cultural Policies in Europe // Compilation of Background Studies Commissioned as part of the preparation of The European Report On Culture & Development — Council of Europe, СМС (95) 3 Prov. — P. 70–115.
4. Грищенко О. Культурна політика: концепції і досвід. — К., 1994. — 60 с.
5. Corijn E., Mommaas H. Urban Cultural Policies in Europe // Compilation of Background Studies Commissioned as part of the preparation of The European Report On Culture & Development — Council of Europe, СМС (95) 3 Prov. — P. 70–115.
6. Использование культурной политики в процессах развития: Док. межправительств. конф. // Культурная политика в Европе: выбор стратегий и ориентиров: Сб. материалов. — М., 2002. — С. 9–17.
7. Грищенко О., Стріха М. Основні положення Концепції державної культурної політики України: (Проект) // Культура і життя. — 1995. — 21 січ.
8. Проблемы общей теории права и государства: Учеб. для вузов / Под ред. В. С. Персеянца. — М.: Норма, 2004 — 832 с.

УДК 342.92:347.998.85(497)

И. В. Илиев

АДМИНИСТРАТИВНЫЙ ПОРЯДОК ОТМЕНЫ И ВНЕСЕНИЯ ИЗМЕНЕНИЙ ВО ВСТУПИВШИЕ В СИЛУ ИНДИВИДУАЛЬНЫЕ АДМИНИСТРАТИВНЫЕ АКТЫ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ БОЛГАРИИ

Этот институт болгарского административно-процессуального права урегулирован в соответствии со ст. 32 ЗАП (Закона административного производства РБ).

В тексте закона рассматривается вступивший в силу административный акт, который не был опротестован в суде. Такой акт может быть отменен или изменен вышестоящим административным органом, а если данного органа нет — это может сделать тот орган, который его издал, но только согласно ст. 231